

İki Bölgele Stratejik Ortaklık: Avrupa Birliği-Latin Amerika Stratejik Ortaklığı Üzerine Bir Değerlendirme^a

Bi-Regional Strategic Partnership: An Evaluation of the European Union-Latin America Strategic Partnership

Samet YILMAZ^b

Özet

Stratejik ortaklık, Avrupa Birliği'nin (AB) dış ilişkilerini yürütürken kullandığı araçlardan biridir. Birlik, kurulan stratejik ortaklığın içeriğine bağlı olmakla birlikte, uluslararası siyasal aktörlerle çok boyutlu bir diyalog ve iş birliği süreci öngören stratejik ortaklıklar kurmaktadır. Diğer bölgesel örgütlere kıyasla gelişmiş bir kurumsal yapıya sahip olan, kendi dış ilişkilerini geliştiren ve uluslararası ilişkilerdeki aktörlerin eylemlerini yönlendiren AB kimi devletler, uluslararası örgütler ve belirli bölgelerdeki devlet gruplarıyla olan ilişkilerini stratejik ortaklık çerçevesinde devam ettirmektedir. Bu bağlamda bu çalışma, 1999 yılında Rio de Janeiro'da devlet ve hükümet başkanları seviyesinde düzenlenen iki bölgele zirveyle kurulan AB-Latin Amerika stratejik ortaklığını, stratejik ortaklık kavramı ve stratejik ortaklıkların AB'nin dış ilişkileri bakımından işlevleri ve boyutları kapsamında incelemektedir. Çalışmada, AB ile Latin Amerika arasındaki stratejik ortaklığın, iki bölgele ilişkilerin kurgusu, AB'nin uluslararası alandaki varlığı ve uluslararası ilişkilerin işleyişi açısından rolü tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Stratejik Ortaklık, İki Bölgele İlişkiler, Avrupa Birliği, Latin Amerika.

Jel Kodları: F50, F00, Y80

Başvuru: 28.07.2022

Kabul: 15.09.2022

Abstract

The strategic partnership is a foreign policy tool of the European Union (EU) in conducting its external relations. The Union sets up strategic partnerships that provide a multi-dimensional dialogue and cooperation process, depending on the content of a specific strategic partnership that is formed. The EU, which has a sophisticated institutional structure compared to other regional organizations, establishes its external relations, and directs the actions of actors in international relations, constitutes strategic partnerships with particular states, international organizations, and groups of states in specific regions. In this sense, this study examines the EU-Latin America strategic partnership formed by the bi-regional summit held at the level of heads of state and government in Rio de Janeiro in 1999, regarding the discussions on the strategic partnership concept and the functions and dimensions of strategic partnerships in the EU's external relations. It discusses the role of strategic partnership between the EU and Latin America in the construction of bi-regional relations, the presence of the EU in the international arena, and the functioning of international relations.

Keywords: Strategic Partnership, Bi-Regional Relations, European Union, Latin America.

JEL Codes: F50, F00, Y80

GİRİş

Uluslararası ilişkilerin kurumsal etkileşim biçimlerinden biri olan stratejik ortaklıklar (Kay, 2000: 15), uluslararası siyasal aktörlerin dış politika hedeflerini gerçeğe iştirmeye yönelik olarak kullandığı araçlardan biridir ve 1990'lı yıllarda kavramsal açıdan uluslararası siyaset söyleminde yer almaya başlamıştır (Blanco, 2016: 37). Soğuk Savaş'ın bitimini izleyen dönemde uluslararası ilişkilerdeki büyük güçler arasında stratejik ortaklıklar oluşturulmuştur (Michalski ve Pan, 2017: 13). Stratejik ortaklık, AB'nin de dış ilişkilerini yürütürken kullandığı araçlardan biridir. Birlik kimi devletler, uluslararası örgütler ve belirli bölgelerdeki devlet gruplarıyla stratejik ortaklıklar kurmaktadır. Bu çerçevede literatürde, AB'nin stratejik ortaklıklarının çeşitli özelliklerini ön plana çıkaran çalışmaların sayısı artmıştır.¹

^a Bu çalışma, 4-5 Temmuz 2022 tarihleri arasında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Konferansı II'de sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

^b Dr. Öğr. Üyesi, Bursa Uludağ Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, sametyilmaz@uludag.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5232-5435>

¹ Bu hususta yapılmış bir değerlendirme için bkz. Laura C Ferreira-Pereira ve Alena Vysotskaya Guedes Vieira, (2016). "Introduction: The European Union's Strategic Partnerships: Conceptual Approaches, Debates and Experiences". Cambridge Review of International Affairs, 29(1): 3-17. <https://doi.org/10.1080/09557571.2015.1130341>

İki Bölgele Stratejik Ortaklık: Avrupa Birliği-Latin Amerika Stratejik Ortaklığı Üzerine Bir Değerlendirme

Bu alışma, AB-Latin Amerika stratejik ortaklığını, stratejik ortaklık kavramı ve stratejik ortaklıkların AB'nin dış ilişkileri bakımından işlevleri ve boyutları kapsamında incelemektedir. AB ile Latin Amerika arasında stratejik ortaklık, 1990'ların sonuna doğru kurulmuştur. Söz konusu stratejik ortaklık, en st seviyedeki siyasal liderlerin katılımıyla gerçekleşen zirveler ile yüksek seviyedeki diğer resmi görevliler ve çeşitli sivil toplum gruplarının dâhil olduğu toplantılar yoluyla yürütülen iki bölgele ilişkilerin ana hatlarını Őekillendirmekte ve bir ilişki formu oluşturmaktadır. Ayrıca iki bölgele stratejik ortaklığın, AB'nin dış ilişkileri açısından normatif bir boyutu bulunmaktadır. Bu bağlamda, 'AB ile Latin Amerika arasındaki stratejik ortaklığın, iki bölgele ilişkilerin kurgusu, AB'nin uluslararası alandaki varlığı ve uluslararası ilişkilerin işleyişi açısından rolü nedir?' sorusu anlamlı hâle gelmektedir.

Çalışmada, AB ile Latin Amerika arasında oluşturulmuş olan stratejik ortaklığın içeriği ve işleyişi biçimi ortaya konularak, söz konusu stratejik ortaklığın iki bölgele ilişkilerin kurgusu, AB'nin uluslararası alandaki varlığı ve uluslararası ilişkilerin işleyişi açısından rolü tartışılmaktadır. Detaylandırılacağı zere AB ile Latin Amerika arasındaki ilişkiler, 1980'li yılların ortalarından itibaren yoğunlaşmıştır. 1999 yılında oluşturulan stratejik ortaklık, iki bölgele ilişkilere yeni bir boyut kazandırmış ve iki bölgele ilişkiler, kurulan stratejik ortaklık bağlamında işlemeye başlamıştır. Oluşturulan bu ilişki biçimi içerisinde, kurumsal kapasite bakımından güçlü bir örgütlenme olan AB tarafından temsil edilen Avrupa ile örgütsel yönden çeşitlilik gösteren Latin Amerika arasındaki ilişkilerin yapısal niteliği, ikincisinin AB norm ve değerlerine yakınlaşmasını gerektirmektedir ki bu durum, AB norm ve ilkelerinin difzyonunun² sağlanması bakımından fırsatlar sunmaktadır. Diğer yandan söz konusu stratejik ortaklık, katılımcılar arasında fikir teatisi yapılması imknını vererek çok taraflılığın gelişimine yönelik bir ilişki biçimi ortaya çıkarmaktadır.

Belirtilen unsurlar kapsamında giriş bölümünü izleyen birinci bölüm, çalışmanın kavramsal ve analitik çerçevesine ilişkindir. Bu bölümde uluslararası ilişkiler disiplininde stratejik ortaklık kavramına yönelik tartışmalar ve stratejik ortaklıkların kurucu/edimsel (*constitutive/performative*) boyutu ele alınmıştır. Uluslararası siyasal aktörler arasında kurulan stratejik ortaklıklar, oluşturulan ilişkinin niteliğine göre çeşitli unsurları bünyesinde barındırmaktadır. Bununla birlikte herhangi bir özellikli stratejik ortaklık, aktörler arasındaki ilişkilerin kurgulanmasına ilişkin bir ereve sunmaktadır. Diğer yandan bu bölümde, tarihsel açıdan AB'nin dış ilişkilerinde stratejik ortaklık kavramının gelişimi ve stratejik ortaklıkların, AB'nin dış ilişkileri açısından işlevleri ve boyutları belirtilmiştir. AB, uluslararası ilişkilerdeki kimi aktörlerle stratejik ortaklıklar kurmaktadır. Kurulan stratejik ortaklıklar, belirli ortak hedeflere sahiptir ve hem AB'nin uluslararası alandaki varlığını belirginleştirmekte hem de stratejik ortaklıkların kurucu/edimsel özelliğiyle bağlantılı Şekilde, uluslararası ilişkilerde çok taraflılığın geliştirilmesine yönelik bir işlev görmektedir. İkinci bölüm, AB ile Latin Amerika arasında stratejik ortaklığın kuruluğu, gelişimi ve işleyişine ilişkindir. Bu bölümde AB ile Latin Amerika arasındaki iki bölgele ilişkilerin gelişimi ve kurulan iki bölgele stratejik ortaklığın temel unsurları, devlet ve hükümet başkanları seviyesinde gerçekleştirilen iki bölgele zirveler bağlamında ortaya konulmuştur. Bu hususta Latin Amerika ve Karayip Devletleri Topluluğunun (*Community of Latin American and Caribbean States-CELAC*) kurulması sonrasında AB ile CELAC arasında gerçekleştirilen zirvelerde ve Aralık 2021 tarihli AB-Latin Amerika ve Karayipler Zirvesinde ele alınan unsurlar belirtilmiştir. Sonuç bölümünde ise AB-Latin Amerika stratejik ortaklığı, iki bölgele ilişkilerin kurgusu, AB'nin uluslararası alandaki varlığı ve uluslararası ilişkilerin işleyişi açısından tartışılmıştır.

1. KAVRAMSAL VE ANALİTİK ÇERÇEVE

1.1. Stratejik Ortaklık

Stratejik ortaklık, benzerliklere sahip olmakla birlikte, ittifak, pakt, askeri koalisyon ve blok gibi devletler arası diğer birliktelik türlerinden (Bkz. Özdaşlı ve Kodaman, 2016: 23-47) ve stratejik ilişkiden (Bkz. Sümer, 2010) farklı unsurları bünyesinde barındırmaktadır. Bununla birlikte denilebilir ki kavramın tanımı ve içeriğine ilişkin bir konsensüs yoktur. Uygulamada farklı stratejik ortaklıkların olmasının (Michalski ve Pan, 2017: 17) ve ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeylerde ortaya çıkan gelişmelerin etkisiyle var olan stratejik ortaklıkların dönüşümünün (Ovalı, 2019: 163), bu durumun ortaya çıkmasında etkili olduğu ileri sürülebilir. Ayrıca belirli bir aktörün stratejik ortaklıkları, birbirlerinden farklılaşabilmektedir (Kılıç, 2020: 442).

Uluslararası İlişkiler disiplininde stratejik ortaklık kavramının çeşitli biçimlerde tanımlandığı görülmektedir. Örneğin Kay'a (2000: 15) göre stratejik ortaklıklar, devletlerin büyük (*grand*) stratejilerinin bir parçasıdır ve üstünlük ya da dengeleme hedefi bağlamında uygulanabilir. Kay, stratejik ortaklığı "*ortak çıkarlardan ziyade birbiriyle rekabet halinde çıkarları bulunan iki devlet arasındaki yakın ilişkiyi güçlendiren veya meşrulaştıran*" bir ilişki biçimi Şeklinde tanımlamaktadır. Grevi (Aktaran Ovalı, 2019: 160), stratejik ortaklığın "*ilişkiye taraf olan aktörlerin temel hedeflerine ulaşmak için 'elzem' olarak kabul ettikleri özel bir ilişki biçimi*" olduğunu söylemektedir. Ovalı (2019: 163) ise "*tarafkların politik, ekonomik ve/veya askeri alanlardaki karşılıklı gereksinimlerden doğan, birbirlerinin eksik yönlerini tamamlayarak yerel, bölgesel ve küresel seviyelerde iş birliğini kuvvetlendirmeyi amaçladıkları uzun erimli hedeflere yönelik özel bir ilişki biçimi*" olarak stratejik ortaklığı tanımlamaktadır.

Holslag (2011: 295), "*stratejik ortaklık, devletler ne anlıyorsa odur*" demekle birlikte, kavrama ilişkin beş unsur üzerinde durmaktadır. Bunlardan ilki, ortak çıkarlar ve beklentilerin net bir Şekilde belirlenmesidir. İkincisi, çıkarlar ve beklentilerin uzun dönemli bir çerçevede ele alınmasıdır. ncs, hedeflerin çok boyutlu olması ve ekonomik, siyasal ve askeri boyutlarının bulunmasıdır. Dördüncüsü, stratejik ortaklığın küresel bir uzantısının (*global range*) olmasıdır.

² Difüzyon, "*belirli bir pratiğin bu pratiği kullanmayan aktörlere doğru yayılması*" Şeklinde tanımlanabilir ve hem bölgeselcilik hem de bölgeler arası ilişkiler bağlamında ele alınan bir kavramdır (Mehmetçik, 2019: 76-77).

Sonuncusu, tarafları stratejik ortaklık kurmaya iten faktörlerin, stratejik ortaklık kurulmaksızın elde edilemeyecek nitelikte olması ve stratejik ortaklığın, diğer ilişkilerden ayrı bir işlevinin bulunmasıdır. Renard (2011: 6) ise stratejik ortaklığın beş ögesinin bulunduğunu ileri sürmektedir. İlk olarak stratejik ortaklık, kapsamlı bir ilişki biçimidir. Bu şekilde farklı politikalar arasında bağlantı ve denge kurulabilmektedir. İkinci olarak stratejik ortaklık, karşılıklılık temelinde kurgulanmalıdır. Üçüncü olarak taraflar, karşılıklı değerlere ve beklentilere ilişkin olarak ortak bir anlayışa sahip olmalıdır. Dördüncü olarak stratejik ortaklık, uzun erimlidir ve geçici anlaşmazlıklar, stratejik ortaklığın işleyişine engel oluşturmamalıdır. Son olarak stratejik ortaklık, iki taraf arasındaki meselelerin ötesinde hedeflere sahip olmalıdır. Bölgesel ve küresel meselelere çözümler üretilmesi, stratejik ortaklığın gündeminde yer almalıdır.

Kimi araştırmacılar, stratejik ortaklığa ilişkin tanımlayıcı unsurların yanı sıra, söz konusu ilişki biçiminin kurucu/edimsel boyutunu da vurgulamaktadır. Örneğin Michalski ve Pan (2017: 20-21), stratejik ortaklıkların çeşitli stratejik hedefleri gerçekleştirmeye ilişkin olarak uluslararası siyasal aktörler (devletler ve uluslararası örgütler) arasındaki iki taraflı ilişkiler olduğunu, dostane veya rekabetçi, denk veya denk olmayan ve coğrafi açıdan birbirine yakın veya uzak ilişkiler üzerinden kurulabileceğini, karşılıklı hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik uzun dönemli bir ilişki şekli olarak kurgulandığını ve iş birliğinin kapsamı ile işleyiş açısından çeşitlilik gösterebileceğini belirtmektedir. Bunların yanı sıra ilgili yazarlar, stratejik ortaklıkların sosyal yapılar olarak uluslararası sistemin bir parçası olduğunu ve aktörlere, belirli bir çerçevede eylemde bulunma imkânı verdiğini (*enable agency*) ileri sürmektedir. Onlara göre bu durum, stratejik ortaklıkların kurucu unsurunu oluşturmaktadır zira stratejik ortaklıklar, ikili ilişkiler ve sistemik düzey bakımından aktörlere fırsatlar sunmaktadır. Benzer şekilde uluslararası ilişkiler teorisi ve sosyal psikolojiden yararlanarak dil merkezli bir analiz yapan Blanco (2016), sistemsal/yapısal dış politika ve ikili ilişkiler çerçevesinde iki düzeyli bir değerlendirmede bulunarak stratejik ortaklıkların AB'nin dış politika söylemi içerisindeki işlevlerini ele almaktadır. Ona göre stratejik ortaklıklar, AB'nin 'yapısal dış politikası' içerisinde normatif bir boyuta sahiptir ve AB'nin değerlerinin difüzyonu ile etkin çok taraflılığın gelişimini hedeflemektedir. Ayrıca söz konusu ilişki biçimi, AB'nin ortak devletlerle ikili ilişkilerinin oluşturulmasına ve yeniden oluşturulmasına yönelik kavramsal ve siyasal bir çerçeve sunmaktadır.

Görülebileceği üzere stratejik ortaklık kavramına ilişkin çeşitli tanımlamalar yapılmaktadır. Denilebilir ki her bir stratejik ortaklık, kendi özelliklerine sahiptir. Bununla birlikte kavrama ilişkin tanımlamalar ve bu çalışma bağlamında, stratejik ortaklığın uzun dönemli ve ekonomik, siyasal ve güvenlik boyutu bulunan bir ilişki biçimi olduğu ileri sürülebilir. Söz konusu ilişki biçimi, ortak değerler, beklentiler ve çıkarlar üzerinden tasarlanmalı ve ayrıca bölgesel ve uluslararası meselelere yönelik çözümler üretmeyi hedeflemelidir. Bunun yanı sıra stratejik ortaklıkların, ilişkilerin kurgulanması açısından işlevsel bir niteliği bulunmaktadır. Başka bir deyişle stratejik ortaklıklar, detaylandırılacağı üzere, aktörler, ikili ilişkiler ve uluslararası ilişkiler bakımından işlevlere sahiptir.

1.2. AB'nin Dış İlişkilerinde Stratejik Ortaklık

Stratejik ortaklık, 1990'ların sonuna doğru AB belgelerinde yer almaya başlamıştır. 1998 yılında gerçekleşen AB Konseyi (*European Council*) Zirvesi sonrasında yayımlanan sonuç bildirisinde ilk olarak Rusya, stratejik ortak şeklinde tanımlanmıştır. 1999 yılında AB Konseyi Rusya, Ukrayna ve Akdeniz bölgesine ilişkin olarak, Amsterdam Andlaşması'yla tanımlanan bir dış politika aracı olan ortak stratejilerin belirlenmesi çağrısında bulunmuştur. İlerleyen dönemde, stratejik ortaklıkların gelişimiyle bağlantılı olan ortak stratejinin AB'nin dış politikası içerisindeki kullanımı azalmıştır (Renard, 2011: 7-8).

2003 Avrupa Güvenlik Stratejisi, bir dış politika aracı olarak stratejik ortaklığın AB tarafından kullanımına zemin hazırlamıştır (Günar, 2019: 38). Söz konusu strateji belgesi, ortak tehditlerle mücadeleyle ilişkin olarak, AB'nin uluslararası ilişkilerdeki kilit aktörlerle ortaklıklar kuracağını ve çok taraflı iş birliği geliştireceğini belirtmiştir (Renard, 2011: 9). Belgeye göre AB, 11 Eylül sonrası ortaya çıkan güvenlik tehditleri bağlamında, 'etkin çok taraflılığın' gelişimini sağlamalı, yeni ortaklıklar kurmalı ve var olan ortaklıklarını geliştirmelidir. Bu bağlamda stratejisi belgesi, Amerika Birleşik Devletleri'yle (ABD) 'dengeli ortaklık', Kanada, Çin, Hindistan, Japonya ve Rusya'yla ise 'özel ortaklık' kurulmasının gerekli olduğunu belirtmiştir (Ferreira-Pereira ve Smith, 2021b: 22-24). 2008 yılında yayımlanan Avrupa Güvenlik Stratejisinin Uygulanmasına İlişkin Rapor'da ise kural merkezli ve çok taraflı bir uluslararası düzenin varlığı anlamına gelen etkin çok taraflılığın, AB'nin stratejik ortaklıklarının temel hedeflerinden biri olduğu ifade edilmiştir (Renard, 2011: 11).

Lizbon Andlaşması'nın yürürlüğe girmesi, AB'nin dış ilişkileri içerisinde stratejik ortaklık kavramına yasal bir çerçeve oluşturulması bakımından önemli bir gelişmedir (Günar, 2019: 38). AB Kurucu Andlaşması'nın 21. maddesi, AB'nin demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları, temel özgürlükler, insan onuruna saygı gibi değerler ile Birleşmiş Milletler (BM) Kurucu Andlaşması ilkeleri ve uluslararası hukuk kurallarını benimseyen üçüncü devletler ve uluslararası, bölgesel ve küresel örgütlerle stratejik ortaklıklar kuracağını belirtmiştir (Cihelková vd., 2020: 1729-1730).

2016 AB Küresel Stratejisi, AB'nin dış eylemi içerisinde stratejik ortaklıkların belirginleşmesine katkıda bulunmuştur. İlgili strateji belgesi, AB'nin iç ve dış tehditlere ilişkin olarak stratejik özerkliğini güçlendirmeye ilişkindir. Kurallara dayalı çok taraflı bir uluslararası düzenin varlığı, bu hedefin gerçekleşmesinin koşulları arasındadır (EU, 2016: 3-10). Bu bağlamda söz konusu belgede, AB'nin aktörler arası ilişkilerden oluşan ağbağlar içerisinde gündem belirleyen ve koordinasyon sağlayan bir aktör olarak eylemde bulunacağı ve devletler ile uluslararası örgütlerin yanı sıra özel sektör ve sivil toplumla ortaklıklar kuracağı ifade edilmiştir (EU, 2016: 43).

İki Bölgele Stratejik Ortaklık: Avrupa Birliği-Latin Amerika Stratejik Ortaklığı Üzerine Bir Değerlendirme

Stratejik ortaklık AB'nin dış ilişkileri bağlamında 1990'ların sonundan itibaren artarak kullanılmakla birlikte, kavramın içeriği yeterince açık bir şekilde ortaya konulmuş değildir (Pařasz, 2015: 7; Renard, 2012: 2). Birliğin ortaklıkları birbirlerinden farklılaşmaktadır ve AB ile üçüncü bir aktör arasında özelliikli bir stratejik ortaklığın nasıl ve ne zaman oluşturulduğu tartışmalıdır. Ayrıca bir dış aktörün stratejik ortak olarak tanımlanması, bu statünün daimi olduğu anlamına gelmemektedir (Ferreira-Pereira ve Smith, 2021b: 29). Bununla birlikte stratejik ortaklık kavramı üzerine yapılan tartışmalar ve bu çalışmanın bağlamı çerçevesinde üç unsur üzerinde durulabilir. Bunlardan ilki, stratejik ortaklığın AB'nin dış ilişkilerinin kurulmasına ve yürütülmesine ilişkin araçlardan biri olduğudur. Mevcut stratejik ortaklıklar, ortaklık kurulan aktörün ve ilişkinin niteliğine göre belirli hedeflere sahip olabilir. Bununla birlikte genel kapsamda AB'nin dış ilişkilerinde stratejik ortaklığın hedefleri, ticaretin ve yatırım faaliyetlerinin artırılması, çok taraflılığın geliştirilmesi ve güvenlikle ilgili meselelerde sorumluluk paylaşılması şeklinde belirtilebilir (Pařasz, 2015: 5). İkinci olarak Michalski ve Pan'ın (2017) argümanlarından hareketle, Birliğin stratejik ortaklıkları, katılımcı taraflar bakımından bir etkileşim modeli oluşturmakta ve aktör (*individual*) düzeyinde, ikili ilişkiler bakımından ve uluslararası düzey açısından fırsatlar sunmaktadır. Aktör düzeyinde, AB'nin stratejik ortaklıkları, her ne kadar AB ile üçüncü aktörler arasında kurulan tüm stratejik ortaklıklarda aynı seviyede vurgulanmasa da (Cihelková vd., 2020) Lizbon Andlaşması'nda belirtildiği biçimde normatif bir boyuta sahiptir ve AB'nin uluslararası ilişkilerdeki statüsünün ve kimliğinin oluşumuna katkı vermektedir. Küresel bir aktör olarak AB, uluslararası ilişkilerde bir 'varlığa' (*presence*) sahiptir. Birliğin dış aktörlerle ilişki kurarken ileri sürdüğü norm ve değerler, uluslararası ilişkilerdeki varlığını belirginleştirmektedir (Bretherton ve Vogler, 2006, 2013). Bu bağlamda Birliğin stratejik ortaklıklarının, Grevi'nin (2013: 163) de belirttiği üzere AB'nin normlarını ve özelliklerini yansıtan (*reflexive*) bir boyutu bulunmaktadır. Norm ve değerler bağlamında kurgulanan stratejik ortaklıklar, Birliğin uluslararası ilişkilerde bir ortak olarak konumlanmasını ve varlığının belirginleşmesini sağlamaktadır. İkili ilişkiler açısından stratejik ortaklıklar, katılımcı taraflar için 'yapılandırılmış' bir etkileşim kanalı oluşturmaktadır ve bu kanal yoluyla taraflar, bilgi paylaşımı yapmak ve çok taraflı iş birliğine ilişkin gündemler oluşturabilmektedir. Uluslararası düzeyde ise uluslararası sistemin bir parçası olarak stratejik ortaklıklar, devletler ve uluslararası örgütler için bir etkileşim biçimi ortaya koymaktadır. Aktörler arasında kurulan stratejik ortaklıklar, uluslararası sistemde ağbağlar kurulmasını ve küresel sorunların çok taraflı iş birliği yoluyla çözülmesini kolaylaştırabilmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde stratejik ortaklıklar, çok taraflı ilişkilerin geliştirilmesine katkı sağlamaktadır ki bu durum, AB'nin yapısal dış politikasıyla da uyumludur (Blanco, 2016) ve uluslararası ilişkilerde belirsizlikleri azaltmaya yönelik bir işlev görmektedir. Son olarak Birliğin üçüncü bir aktöre stratejik ortak statüsünü tanıması, bir ayrıcalıktır zira söz konusu üçüncü aktör, dünyadaki en büyük ekonomik bloklardan biri olan AB'yle denklik üzerinden işleyen bir ilişki kurma ayrıcalığı elde etmektedir (Ferreira-Pereira ve Smith, 2021a: 2). Bununla birlikte bu ilişki, aynı zamanda hiyerarşik bir niteliğe de sahiptir zira Birliğin üçüncü bir aktöre stratejik ortak statüsünü tanıması, ilgili aktörün AB'nin temel değerlerine ve ilkelerine yakınlaşmasını gerektirmektedir (Blanco 2016).

2. AB-LATİN AMERİKA STRATEJİK ORTAKLIğININ KURULUŐU, GELİŞİMİ VE İŞLEYİŞİ

Latin Amerika, coğrafi açıdan çeşitli şekillerde tanımlanabilmektedir. Geleneksel kullanımda Latin Amerika, bir zamanlar Fransa, Portekiz ve İspanya sömürgesi olan Amerika kıtası ülkelerini işaret etmektedir (Sundberg, 2009: 412). Britannica Ansiklopedisi'nde Latin Amerika, "*Meksika, Orta Amerika ve Karayip adalarına (Batı Hint adaları) ek olarak tüm Güney Amerika kıtasını kapsayan ve Latin dili konuşulan bölge*" şeklinde tanımlanmaktadır. AB ise politikaları itibarıyla coğrafi açıdan Latin Amerika'yı, Karayipler'i de içerecek şekilde değerlendirmektedir. 1999 yılındaki iki bölgele zirve (Eylemer, 2015: 301), 2016 AB Küresel Stratejisi (EU, 2016: 37) ve Avrupa Komisyonu ile EEAS tarafından hazırlanan 2019 tarihli ortak bilgilendirme notu (EC ve EEAS, 2019), Birliğin Latin Amerika ve Karayipler'i (LAK) coğrafi ve siyasi açıdan bir bütün olarak ele aldığını göstermektedir.

Avrupa ve Latin Amerika, tarihsel açıdan uzun bir ilişkiye sahiptir. 15. yüzyılın sonuna doğru, Portekiz ve İspanya'nın Amerika kıtasına ayak basmasıyla birlikte Avrupa'nın bölgeyi sömürgeleştirme süreci başlamıştır. Avrupa devletlerinin Latin Amerika üzerindeki etkisi, I. Dünya Savaşı'nın bitimiyle azalmaya başlamış ve ABD, tedricen Latin Amerika üzerindeki nüfuzunu artırmıştır (Gardini, 2021: 29-30; Hardacre, 2010: 111-112). 1960'larda AB,³ Latin Amerika'daki olası ortaklar ve iş birliği fırsatlarının belirlenmesine ilişkin olarak bir komisyon oluşturmuştur. 1970'lerde ise AB üyesi devletler ile Latin Amerika devletlerinin temsilcileri, siyasi koordinasyon sağlamak amacıyla toplantılar düzenlemiş ve AB, bazı Latin Amerika devletleriyle ticaret anlaşmaları yapmıştır (Eylemer, 2015: 302-303; Jarrín, 2018: 39-40).

AB ile Latin Amerika arasındaki ilişkiler, 1980'lerin ortalarına kadar kısıtlı kalmıştır. Latin Amerika'da bu dönemde başlayan liberalleşme süreci ve bölgenin sunmuş olduğu ticari fırsatlar, İspanya ile Portekiz'in 1986'da AB üyesi olması ve AB'nin dünya politikası içerisindeki konumunu güçlendirme hedefi, Birliği Latin Amerika'yla olan ilişkileri yoğunlaştırmaya yönlendiren faktörler olarak belirtilebilir (Eylemer, 2015: 303-304). 1980'lerde Latin Amerika'da başlayan demokratikleşme girişimleri ve Soğuk Savaş sonrası dönemde hızlanan ekonomik liberalleşme, bölgeyle ilişkiler geliştirme konusunda AB'ye yeni fırsatlar sunmuştur (Ermağan, 2018: 442-443; Gardini, 2021: 31). Bu bağlamda AB, 1980'lerin ortalarından itibaren Latin Amerika'daki devletler ve alt bölgesel örgütlerle olan ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır (Selleslachs, 2019).

AB ile Orta Amerika arasında 1984'te başlayan San José diyalogu ile 1987'de başlayan ve 1990'da kurumsal hâle gelen AB-Rio Grubu diyalogu, bölgeden bölgeye ilişkilerin ve siyasi diyalogun oluşturulmasında belirleyici olan gelişmelerdir (Eylemer, 2015: 304). Siyasi, ekonomik ve diğer alanlarda iş birliği üzerinde kurgulanan AB-Rio Grubu

³ Avrupa bütünleşme süreci bağlamında AB ismi, çalışma boyunca geçmişe yönelik olarak da kullanılmıştır.

diyalogu (Hardacre, 2010: 162) çerçevesinde bakanlık seviyesinde ön dört toplantı yapılmıştır (Jarrín, 2018: 42). İnsan haklarının geliştirilmesi, yoksulluğun azaltılması, güvenlik ve barışın sağlanması ve uyuşturucuya mücadele, iki bölgeyi ilişkilerin önemli başlıkları olarak ele alınmıştır (Eylemer, 2015: 304).

AB ile Latin Amerika (ve Karayipler) arasında stratejik ortaklık, 1999 yılında devlet ve hükümet başkanları seviyesinde Rio de Janeiro'da düzenlenen ve Avrupa Komisyonu Başkanının da katıldığı iki bölge zirvesiyle kurulmuştur. Zirve sonrasında yayımlanan bildirmede, zirvenin amacının iki bölge arasında stratejik ortaklık kurmak olduğu ve bu stratejik ortaklığın siyasal, ekonomik ve kültürel açıdan iki bölgeyi bağların güçlendirilmesi yoluyla geliştirileceği belirtilmiştir. Bildirmeye göre AB-LAK stratejik ortaklığı, siyasal alanda demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve uluslararası ilişkilerde çok taraflılığa, ekonomik alanda ticaretin ve sermaye hareketlerinin dengeli bir liberalizasyonuna ve ortak değerler ile eğitimin önemi çerçevesinde, eğitim, bilim, teknoloji alanında ve beşeri nitelikte diğer alanlarda iş birliğine dayalıdır (EU-LAC Summit, 1999).

1999 yılını izleyen dönemde iki yılda bir yapılan zirvelerde AB ile LAK arasındaki ilişkilerin gelişimi ve diyalog sürecinin somut sonuçlarına ilişkin olarak değerlendirmeler yapılmıştır. 2010 yılında Madrid'de gerçekleştirilen zirvede bir 'eylem planı' kabul edilmiştir. İki bölgeyi ilişkilerin temel çerçevesini ortaya koyan ve ortak programların belirlendiği söz konusu eylem planı, 2013 ve 2015 yıllarında revize edilmiştir (Mori, 2018: 17). Devlet ve hükümet başkanları seviyesinde gerçekleştirilen zirvelerin yanı sıra iki bölgeyi ilişkiler, bakanlık seviyesinde ve diğer yüksek seviyedeki yetkililerin katıldığı ad hoc nitelikteki toplantılarla yürütülmüştür. Bu bakımdan denilebilir ki zirveler hem AB ile LAK arasındaki düzenli etkileşim kanallarından biri haline gelmiş hem de fikirlerin paylaşılmasına ve diğer etkileşim kanallarının bir araya getirilmesine ilişkin bir diplomatik forum işlevi görmüştür (Hardacre, 2010: 166-168).

AB ile LAK bölgesi devletleri arasındaki iki bölgeyi ilişkilere yönelik olarak iki hususun belirtilmesi gerekmektedir. Bunlardan birincisi, yetkileri, kurumsal kapasitesi ve dış ilişkiler kurma yeteneği dikkate alındığında AB'nin bulunduğu coğrafya olan Avrupa'yı temsil etme yeteneğinin güçlü olmasıdır. Buna karşılık LAK bölgesinde, bölgesel örgütlerin çeşitliliği açısından parçalı bir yapı bulunmaktadır. Söz konusu bölgede, bölgesel ve alt bölgesel düzeylerde iş birliği ve bütünlüğe yönelik örgütsel yapılar bir arada bulunmaktadır (Bkz. Önal, 2017). Bu durum, bütünlüklü bir bölgesel temsili oluşmasını engellemekte ve bölgesel iş birliği açısından farklı gündemlerin ortaya çıkmasını beraberinde getirmektedir (Bkz. Katıtaş; 2019; Malamud, 2013). Başka bir deyişle Avrupa ile LAK, 'bölgesel uyum' (Hettne, 2005) açısından birbirinden farklılaşmaktadır. LAK'ın 'aktörlük' seviyesinin Avrupa'ya nazaran düşük olduğu ileri sürülebilir (Dominguez, 2015). Diğer yandan iki bölge arasındaki ilişkiler, yapısal bakımdan asimetriktir (Müller vd., 2017: 49). Söz konusu asimetri, iki bölgenin kurumsallaşma, ekonomik gelişmişlik ve kalkınmışlık açısından farklılıklarından kaynaklanmaktadır (Bkz. Jeger vd., 2022). Bu çerçevede AB, LAK bölgesinde kalkınmanın, sosyal uyumun, demokrasi ile iyi yönetişimin geliştirilmesine ve çevresel koruma, sürdürülebilirlik ve toplumsal cinsiyet eşitliği gibi alanlarda ilerlemenin sağlanmasına yönelik girişimlerde bulunmaktadır (Müller vd., 2017: 51-61).

2.1. CELAC: AB İçin Yeni Bir Muhatap

2010 yılında Rio Grubu ile Latin Amerika ve Karayipler Bütünleşme ve Kalkınma Zirvesi (*Summit of Latin America and the Caribbean on Integration and Development-CALC*⁴) tarafından düzenlenen zirvede, CELAC'ın oluşturulmasına karar verilmiştir. Katılımcı devletlerin liderleri, CELAC'ın temel hedeflerinin, bölgesel düzeyde siyasal uyumun güçlendirilmesi, uluslararası alanda bölge devletlerinin çıkarlarının korunması ve demokrasi ile ortak değerler çerçevesinde LAK'ın kimliğinin bütünleştirilmesi şeklinde belirttiği Cancún Deklarasyonu'nu kabul etmiştir. Ayrıca ilgili Deklarasyon'da, CELAC'ın diğer bölgeler ve devletlerle olan ilişkilerde LAK'ı temsil eden bir muhatap olduğu ifade edilmiştir. Bu gelişme sonrasında CELAC, 2011 yılında Caracas Deklarasyonu'nun kabul edilmesiyle kurulmuştur (Jarrín, 2018: 43; Montoute vd., 2017: 7-8).

LAK bölgesindeki otuz üç⁵ devletten oluşan CELAC, hükümetler arası nitelikte bölgesel bir gruptur ve Rio Grubu ile CALC'ın halefidir. Bu bağlamda CALC ile Rio Grubunun temel hedeflerini bünyesinde barındırmaktadır. CELAC, ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesini hedeflemekte ve uluslararası meselelere ilişkin olarak katılımcı devletlere seslerini duyurabileceği bir platform sunmaktadır (Kennedy ve Beaton, 2016: 57). Bölge düzeyinde siyasal diyalogun güçlendirilmesi ve karşılıklı bağlantıların oluşturulması, CELAC'ın temel hedeflerini oluşturmaktadır (Ayuso ve Villar, 2014: 7).

CELAC, anlaşma yoluyla oluşturulmuş bölgesel bir grup değildir ve esnek bir örgütsel işleyişe sahiptir. İlgili bölgesel grubun daimi bir sekreteryası yoktur ve sekreteryaya işleri, Geçici Dönem Başkanlığını bir yıllık bir dönem için üstlenen katılımcı devletlerden biri tarafından gerçekleştirilmektedir (Montoute vd., 2017: 8). Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi, altı ana organdan oluşan CELAC'ın örgütsel yapısı içerisindeki en üst yapıdır ve beş temel işleve sahiptir. Bunlardan ikisi, "CELAC'ın hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak eylem planları ve stratejiler belirlemek ve öncelikleri, politikaları ve temel ilkeleri tanımlamak [ve] üçüncü devletler ile diğer örgütler veya uluslararası, bölgesel ve alt bölgesel hükümetler arası forumlarla ilişkilere yönelik olarak stratejiler ve politika esaslarını kabul etmek" şeklinde belirtilmiştir. CELAC bünyesinde kararlar, deklarasyon, karar ve ortak bildiri gibi çeşitli isimler altında, konsensüsle alınmaktadır (CELAC, 2013).

⁴ CALC, ilgili platformun İspanyolca kısaltmasıdır.

⁵ Brezilya 2020 yılında katılımını askıya almıştır (Logo Agência Brasil, 2020). Güncel olarak otuz iki devlet, CELAC bünyesinde bir araya gelmektedir.

İki Bölgele Stratejik Ortaklık: Avrupa Birliği-Latin Amerika Stratejik Ortaklığı Üzerine Bir Değerlendirme

CELAC, LAK bölgesindeki aktörler için bölgesel bir platform sunmaktadır ve işlevlerini hükümetler arası yöntem çerçevesinde yerine getirmektedir (Selleslaghs vd., 2020: 233). Bu bakımdan CELAC'ın zayıf bir örgütsel kapasitenin olduğu ve alınan kararları uygulatma yeteneğine sahip olmadığı ileri sürülebilir ki bu durum, CELAC'ın etkinliğine ilişkin olarak yapılan eleştirilerin başında gelmektedir (Kennedy ve Beaton, 2016: 63; Selleslaghs vd., 2020: 234). Bunun yanı sıra bölgesel örgütlerin çeşitliliği, bölgesel iş birliği mekanizmalarının hükümetler arası bir işleyiş göstermesi sebebiyle ulusal çıkarların uyumlaştırılması hususundaki zorluklar ve bölge devletlerinin birden fazla bölgesel iş birliği projesine dâhil olması nedeniyle ilgili projeler içerisinde ve arasında ortaya çıkan uyumsuzluklar gibi Latin Amerika bölgeselciğinin temel sorunları (Malamud ve Gardini, 2012: 123-124) da CELAC'ın tanımlanan hedeflerinin gerçekteştirilmesi önündeki engeller arasındadır.

2.2. AB-CELAC Zirveleri ve İki Bölgele İlişkilerin Kurumsal Boyutu

CELAC, AB-LAK ilişkilerinin gelişimine ilişkin olarak bir fırsat olarak görülmüştür. 2013 yılında ilki gerçekteştirilen AB-CELAC Zirvesinde kabul edilen Santiago Deklarasyonu'nda, CELAC'ın bölgenin bütününün temsiline ve bölgesel düzeyde kalkınma ve bütünleşmenin gerçekteştirilmesine ilişkin bir platform olduğu belirtilmiştir. Ayrıca ilgili Deklarasyon'da, CELAC üyelerinin, CELAC zirvelerinde belirtildiği üzere, AB'yle diyalogu sürdürme konusunda iradeye sahip olduğu ve bu durumun "iki bölge arasında tamamlayıcılık ve dayanışma ile daha dengeli, verimli, yapıcı ve simetrik bir ilişki ile sonuçlanacağı" ifade edilmiştir (Santiago Declaration, 2013: 1).

Santiago Deklarasyonu, 'Sürdürülebilir Kalkınma İçin İttifak: Sosyal ve Çevresel Kalite Yatırımlarının Teşvik Edilmesi' teması çerçevesinde, iki bölgele stratejik ortaklığın derinleştirilmesine ilişkindir. İlgili Deklarasyon'da ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarıyla sürdürülebilir kalkınmanın, ortaklığın ayırt edici unsuru olduğu belirtilmiştir (Santiago Declaration, 2013: 11). Bunun yanı sıra katılımcı aktörler, uluslararası ilişkilere yönelik pozisyonlarını ve ortak değerlerini ortaya koymuştur. Çok taraflılığa ve BM Şartı'nda belirtilen ilkelere bağlılık, terörle mücadele ve uluslararası düzeyde barışın sağlanması, silahsızlanma ve nükleer silahların yayılmasının önlenmesi hususları, tarafların üzerinde ortaklaştığı konulardır. Ayrıca taraflar, korumacı ekonomik politikalarından kaçınacaklarını ve ekonomik sorunlar ile iklim değişikliğine karşı iş birliği yapacaklarını ifade etmiştir (Santiago Declaration, 2013: 2-6).

II. AB-CELAC Zirvesi, 'Ortak Geleceğimizi Şekillendirmek: Vatandaşlarımız İçin Müreffeh, Uyumlu ve Sürdürülebilir Toplumlar Oluşturmak Amacıyla Birlikte Hareket Etmek' temasıyla 2015 yılında Brüksel'de gerçekteştirilmiştir. Zirvede kabul edilen Brüksel Deklarasyonu'nda, stratejik ortaklığın sürdürülebilir kalkınma ve vatandaşlara daha müreffeh, uyumlu, adil ve kapsayıcı bir toplum oluşturmaya ilişkin olarak uluslararası hukukun normları ile karşılık saygı ve yarar ilkelerine dayalı olduğu belirtilmiştir (Brussels Declaration, 2015: 10). Ayrıca bu Zirvede, 'Gelecek Nesiller İçin Ortaklık' başlıklı bir siyasal deklarasyon kabul edilmiştir. Siyasal deklarasyonda, tarihsel, kültürel ve beşeri bağlar, uluslararası hukuk, insan haklarına saygı, ortak değerler ve karşılıklı çıkarların, iki bölgele stratejik ortaklığın temel unsurlarını oluşturduğu ifade edilmiştir (Political Declaration, 2015: 1).

II. AB-CELAC Zirvesi, eylem planının kapsamını genişletmiştir. İlgili eylem planı, on öncelikli alan belirlemiştir: 1. Bilim, araştırma, inovasyon ve teknoloji, 2. Sürdürülebilir kalkınma, çevre, iklim değişikliği, biyoçeşitlilik, enerji, 3. Sosyal katılım ve uyumu geliştirmek amacıyla karşılıklı bağlantısallık ve bölgesel bütünleşme, 4. Göç, 5. Sosyal katılım ve uyumu güçlendirmek amacıyla istihdam ve eğitim, 6. Küresel uyuşturucu sorunu, 7. Toplumsal cinsiyet, 8. Sürdürülebilir kalkınma için girişimcilik ve yatırımlar, 9. Yüksek eğitim, 10. Vatandaş güvenliği (Mori, 2018: 18-21).

Belirtilen deklarasyonlar ve öncelikli alanlar dikkate alındığında, AB ile LAK arasındaki stratejik ortaklığın ortak çıkarlara ve beklentilere dayalı olarak çok boyutlu, yapıcı ve simetrik bir ilişki biçimi şeklinde kurgulandığı görülmektedir. Siyasal açıdan, çok taraflılık ve BM Kurucu Andlaşması ilkelerine bağlılık ile düzensiz göç, terörizm, silahlanma ve nükleer silahların yayılması, iklim değişikliği, organize suç ve uyuşturucu ticareti gibi uluslar ötesi etkisi bulunan meseleler, stratejik ortaklığın gündemine dâhil edilmiştir. Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması ve toplumların refahının yükseltilmesi, iki bölgele stratejik ortaklığın temel unsurları arasındadır. Söz konusu stratejik ortaklığın demokrasi, hukukun üstünlüğü ve temel haklar gibi ortak değerler üzerinden işleyeceği belirtilmiştir. Açık ki böyle bir yaklaşım, AB ile LAK arasında uzun süreli ve istikrarlı bir diyalog sürecini gerektirmektedir.

İki yılda bir gerçekteştirilen zirveler, iki bölgele ilişkilere görünürlük ve siyasal ivme kazandıran bir etkileşim kanalı olarak görülebilir (Müller vd., 2017: 50). Bununla birlikte AB-CELAC ilişkileri aynı zamanda bakanlık seviyesinde toplantılar ve tematik forumlar yoluyla yürütülmektedir. CELAC ve AB üyesi devletlerin dış işleri bakanları, 2016 ve 2018 yıllarında bir araya gelmiştir (Tvevad, 2020: 20). 2020'de ise iki bölgedeki devletlerin dış işleri bakanları arasında resmi olmayan bir toplantı yapılmıştır (Joint Communiqué, 2020). II. AB-CELAC Zirvesi kapsamında, sendikalar, akademisyenler, gençlik grupları ve iş çevreleri gibi farklı gruplar bir araya gelmiştir (Jarrin, 2018: 45). Ayrıca iki bölgele ilişkiler çerçevesinde CELAC ve AB üyesi devletler tarafından 2010'da kurulan AB-LAK Vakfı, 2019 yılında bir uluslararası örgüte dönüşmüştür. İlgili Vakıf, iki bölge arasındaki hükümetler arası iş birliği süreçlerinin sivil toplumla bağlantısını kurmaya yönelik bir işleve sahiptir (EU-LAC Foundation, 2022).

Görüldüğü üzere en üst seviyedeki siyasal liderlerin yanı sıra resmi yetkililer, özel sektör grupları ve sivil toplumun çeşitli kesimleri, AB-LAK iki bölgele stratejik ortaklık ilişkisi çerçevesinde bir araya gelmektedir. Başka bir ifadeyle ilgili stratejik ortaklık, aktörlere belirli bir etkileşim çerçevesi içerisinde ilişki kurma imkânı sunmaktadır. Ayrıca farklı grupların diyalog sürecine dâhil olması, AB-LAK ilişkilerini daha çoğulcu bir yapı haline getirmekte, hükümetlerin politikalarını uygulamasını kolaylaştırmakta ve iki bölgele stratejik ortaklığın gelişimini sağlamaktadır (Jarrin, 2018: 45).

2.3. 2021 AB-LAK Zirvesi

2015 yılındaki AB-CELAC Zirvesi sonrası ilk zirvenin 2017 yılında yapılması öngörülmesi ancak üçüncü zirve süresiz ertelenmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında, Venezüella'daki siyasal ve ekonomik krize karşı LAK bölgesindeki devletlerin ortak bir tutum benimseyememiş olmasının belirleyici olduğu ileri sürülebilir (Tayar, 2020: 44). Bu kriz, bölge devletleri arasında zaten var olan siyasal ayrımları belirginleştirmiştir (Tvevad, 2020: 24). Bunun yanı sıra Brezilya'nın Ocak 2020'de CELAC'a katılımını askıya alması ve bazı CELAC üyesi devletlerde AB-LAK ilişkisinin temel değerleriyle bağdaşmayan gelişmelerin gerçekleşmesi, AB ile CELAC arasındaki ilişkilerin sekteye uğramasına sebep olmuştur (Tvevad, 2020: 21).

III. AB-CELAC Zirvesi öngörülen tarihte yapılmaya da bu dönemde diğer iki bölgeyi etkileşim kanalları işlemeye devam etmiştir. Belirtildiği üzere 2016 ve 2018'de iki bölgedeki devletlerin dış işleri bakanları toplantılar düzenlemiştir. Bu toplantılarda eylem planının iş birliğine ilişkin faaliyetlere tutarlılık kazandırdığı ancak somut sonuçlara ulaşılması için daha fazla çabanın gösterilmesi gerektiği ifade edilmiştir. 2018 yılındaki toplantıda, AB üyesi devletler ile LAK bölgesindeki devletlerin, 1999 yılından itibaren gerçekleştirilen zirvelerin devam etmesi amacıyla siyasal sorunların çözümlenmesi yönünde girişimlerde bulunması gerektiği belirtilmiştir. Dış işleri bakanları arasındaki toplantıların yanı sıra AB-Latin Amerika Parlamenter Asamblesi (*Euro-Latin American Parliamentary Assembly*) de bu dönemde iki bölgeyi siyasal diyalogun gerçekleştirilmesine ilişkin olarak bir çerçeve sunmuştur (Tvevad, 2020: 20).

Bu gelişmeler sonrasında AB üyesi devletlerin ve LAK bölgesindeki yedi devletin liderleri, 2 Aralık 2021'de video konferans yoluyla bir araya gelmiştir. Bu zirve, önceki AB-LAK zirvelerinden farklı bir formatta düzenlenmiştir. Avrupa tarafı, AB üyesi devletlerin devlet veya hükümet başkanları, AB Konseyi Başkanı, Avrupa Komisyonu Başkanı ve Güvenlik Politikasından ve Dış İşlerinden Sorumlu AB Yüksek Temsilcisi tarafından temsil edilirken LAK, bölgedeki bölgesel ve/veya alt bölgesel örgütlerin 2021 yılında dönem başkanlığını üstlenen devletlerin devlet veya hükümet başkanları tarafından temsil edilmiştir. Bu çerçevede Brezilya, Kolombiya, Kosta Rika, Ekvator, Guatemala, Meksika ve Surinam devletlerinin liderleri, LAK bölgesini temsilen 2021 AB-LAK Zirvesine katılmıştır (GSC, 2021a). Özetle belirtmek gerekirse bu Zirvede katılımcılar, COVID-19, sağlık hizmetleri konusundaki hazırlıklar, sürdürülebilir kalkınma, iklim değişikliği ve biyoçeşitlilik, iki bölge arasındaki iletişim ağlarının güçlendirilmesine ve ulaşımda, enerjide ve diğer ilgili alanlarda akıllı ve güvenli bağlantılar oluşturulmasına ilişkin dijital gündem, ticaret ve ortaklık anlaşmaları, sosyal uyum ve toplumsal eşitsizlik konularını ele almıştır (GSC, 2021b).

SONUÇ

Bu çalışmada 'AB ile Latin Amerika arasındaki stratejik ortaklığın, iki bölgeyi etkileşimin kurgusu, AB'nin uluslararası alandaki varlığı ve uluslararası ilişkilerin işleyişi açısından rolü nedir?' sorusu ele alınmıştır. Stratejik ortaklık kavramı ve stratejik ortaklıkların AB'nin dış ilişkileri içerisindeki işlevleri ve boyutları bağlamında, AB-Latin Amerika stratejik ortaklığının temelleri, iki bölgeyi zirveler sonrasında yayımlanan siyasal belgelerde belirtilen unsurlar çerçevesinde ortaya konulmuştur. Çalışma kapsamında ele alınan soruyla ilgili olarak şu tespitlerde bulunulabilir.

İlk olarak AB-Latin Amerika stratejik ortaklığı, çok boyutlu bir iki bölgeyi diyalog ve ilişki süreci öngörmekte ve ekonomik, siyasal ve güvenlikle ilgili meselelerin tartışılmasına ilişkin bir çerçeve sunmaktadır. Siyasal bakımdan uluslararası hukukun temel ilkeleri ve karşılıklı saygı çerçevesinde, iki bölge arasında diyalog yoluyla bölgesel ve uluslararası meselelere ilişkin fikir alışverişinde bulunmak ve uluslararası ilişkilerde çok taraflılığın güçlendirilmesi, iki bölgeyi stratejik ortaklığın temel unsurlarını oluşturmaktadır. Ekonomik bakımdan iki bölge arasında ticari ilişkilerin ve kalkınma amaçlı projelerin geliştirilmesi beklenmektedir. Güvenliğe ilişkin olarak ise çevre, terörizm, düzensiz göç, nükleer silahların yayılması ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi uluslar ötesi etkileri bulunan sorunlara yönelik diyalog kurulması hedeflenmektedir. Bu bağlamda denilebilir ki iki bölgeyi stratejik ortaklık, ticaretin artırılmasına, uluslararası ilişkilerde çok taraflılığın geliştirilmesine ve güvenlikle ilgili alanlarda sorumluluk paylaşılmasına dayanmaktadır ki belirtilen unsurlar, Birliğin dış ilişkilerini yürütürken kullandığı araçlardan biri olan stratejik ortaklıkların genel hedeflerini yansıtmaktadır.

İkinci olarak iki bölgeyi stratejik ortaklık, kamusal ve kamusal olmayan aktörlerin bir araya geldiği bir etkileşim süreci ortaya çıkarmaktadır ki bu, öngörülen çok boyutlu diyalog ve ilişki sürecinin olağan bir sonucu şeklinde değerlendirilebilir. 1999 yılında gerçekleştirilen zirve sonrasında, zirve diplomasisi süreci istikrarlı bir şekilde devam etmiştir. Bu durum, tarafların diyalog üzerine kurulu olan iki bölgeyi ilişkilere yönelik farkındalığını göstermesi açısından önemlidir. Zirvelerin yanı sıra iki bölgeyi ilişkilerin işleyişine yüksek seviyedeki resmi görevliler ve genel olarak sivil toplum da katılmaktadır. CELAC'ın kurulmasıyla LAK bölgesindeki devletler, andlaşma temelli olmayan ve gevşek bir kurumsallığa sahip bölgesel bir grup altında AB ile iki bölgeyi ilişkilerini yürütmeye başlamıştır. Yakın zamanda zirve diplomasisi süreci sekteye uğramakla birlikte, iki bölgeyi ilişkiler, belirtilen diğer kanallar yoluyla yürütülmeye devam etmiştir.

Üçüncü olarak AB-Latin Amerika iki bölgeyi stratejik ortaklığı, Birliğin norm ve değerlerinin iki bölgeyi ilişkiler yoluyla difüzyonuna imkân vermektedir. AB'nin bir uluslararası siyasal aktörü stratejik ortak olarak tanımlaması, aktörlerin eşit ortaklık çerçevesinde işleyen bir etkileşim biçimine dâhil olması anlamına gelmektedir. Bununla birlikte örgütsel açıdan gelişmiş ve bölgesel temsil yeteneği güçlü bir örgütlenme olan AB ile LAK arasındaki ilişkiler, asimetrik

İki Bölgele Stratejik Ortaklık: Avrupa Birliği-Latin Amerika Stratejik Ortaklığı Üzerine Bir Değerlendirme

bir niteliğe sahiptir. Bu durum, iki bölgele stratejik ortaklığın, ortak değerlere ve çıkarlara dayalı olmadığı anlamına gelmemektedir zira zirveler sonrasında yayımlanan siyasal belgeler, her ne kadar bağlayıcı bir niteliğe sahip olmasa da taraflar arasındaki stratejik ortaklığın ortak değerlere ve çıkarlara dayalı olarak kurgulandığını göstermektedir. Ancak bu kurguda, kurumsallaşma ve ekonomik kapasite bakımından görel olarak gelişmiş bir bölgele bütünleşme girişimi olan Birliğin değer üretme yeteneği daha güçlüdür. Bu açıdan değerlendirildiğinde iki bölgele stratejik ortaklığın, LAK bölgesinin AB değerlerine yakınlaşmasına ve Birliğin uluslararası alandaki varlığının normatif açıdan güçlendirilmesine ilişkin bir işleve sahip olduğu ileri sürülebilir.

Dördüncü olarak AB ile Latin Amerika arasındaki stratejik ortaklık, katılımcı aktörlerin bölgele ve uluslararası meselelere ilişkin olarak birbirlerinin fikirlerini öğrenmesi ve stratejik ortaklığın temel unsurları çerçevesinde ortak gündemler oluşturulması açısından fırsatlar sunmaktadır. Özellikle en üst düzeydeki liderlerin sürece katılması ve zirvelerde alınan kararların bağlayıcı bir niteliğe sahip olmaması, esnek bir diyalog ve iş birliği modeli çerçevesinde, katılımcı tarafların bağlayıcı taahhüde girmeksizin fikir teatisi yapmasına imkân tanımaktadır. Başka bir ifadeyle söz konusu stratejik ortaklık, tanımlanan ortak çıkarlar ve değerler bağlamında, bölgele ve uluslararası meselelerle ilgili olarak taraflar arasında ortak fikir birliğinin sağlanmasına ilişkin bir çerçeve oluşturmaktadır. Böylece uluslararası ilişkilerde çok taraflılığın geliştirilmesine yönelik bir ilişki formu ortaya çıkmaktadır. Bu durumun, stratejik ortaklık çerçevesinde taraflar arasında ağbağlar oluşturulduğu varsayımı da dikkate alındığında, uluslararası ilişkilerdeki belirsizlikleri azaltmaya ilişkin bir işlevinin bulunduğu belirtilebilir.

KAYNAKÇA

- AYUSO A. ve VILLAR, S. (2014). "Integration Processes in Latin America". Gulf Research Center, October. Erişim: 25 Temmuz 2022, https://www.files.ethz.ch/isn/184537/Unity_Anna_Ayuso_fin_9127.pdf
- BLANCO, L. F. (2016). "The Functions of 'Strategic Partnership' in European Union Foreign Policy Discourse". Cambridge Review of International Affairs, 29(1): 36-54. <https://doi.org/10.1080/09557571.2015.1126055>
- BRETHERTON, C. ve VOGLER, J. (2006). The European Union as a Global Actor (2nd E). London: Routledge Press.
- BRETHERTON, C. ve VOGLER, J. (2013). "A Global Actor Past its Peak?" International Relations, 27(3): 375-390. <https://doi.org/10.1177/0047117813497299>
- BRUSSELS DECLARATION (2015). Erişim: 25 Temmuz 2022, <https://www.consilium.europa.eu/media/23753/eu-celac-brussels-declaration.pdf>
- CELAC (2013). Rules of Procedure for the Operation of the Community of Latin American and Caribbean States. Erişim: 25 Temmuz 2022, https://www.minrel.gov.cl/minrel_old/site/artic/20130208/asocfile/20130208155151/procedimientos_celac___ingl_.pdf
- CIHELKOVÁ, E., NGUYEN, H. P., FABUŠ, M. ve ČIMOVÁ, K. (2020). "The EU Concept of The "Strategic Partnership": Identifying The "Unifying" Criteria for The Differentiation of Strategic Partners". Entrepreneurship and Sustainability Issues, 7(3): 1723-40. [http://doi.org/10.9770/jesi.2020.7.3\(19\)](http://doi.org/10.9770/jesi.2020.7.3(19))
- DOMINGUEZ, R. (2015). EU Foreign Policy towards Latin America. Palgrave Macmillan Press, Hampshire.
- EC (European Commission) ve EEAS (European External Action Service) (2019). Joint Communication to the European Parliament and the Council European Union, Latin America and the Caribbean: Joining Forces for a Common Future. Erişim: 25 Temmuz 2022, https://ec.europa.eu/international-partnerships/system/files/eu-lac-communication_en.pdf
- ERMAĀAN, İ. (2018). "Avrupa Birliği-Latin Amerika İlişkileri". İ. Ermağan (Der.), Dünya Siyasetin Latin Amerika-2 (Orta Amerika ve Karayipler) (s. 439-457). Nobel Yayınları, Ankara.
- EU (European Union) (2016). Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy. Erişim: 25 Temmuz 2022, http://europa.eu/globalstrategy/sites/globalstrategy/files/eugs_review_web.pdf
- EU-LAC Foundation (2022). Erişim: 25 Temmuz 2022, <https://eulacfoundation.org/en/who-are>
- EU-LAC Summit (1999). Erişim: 25 Temmuz 2022, <http://aei.pitt.edu/38374/1/A4437.pdf>
- EYLEMER, S. (2015). "Avrupa Birliği'nin Latin Amerika Politikası". U. B. Yıldız (Der.), Avrupa Birliği'nin Dış İlişkileri: Bölgele Politikalar, Bölgeler ve Uluslararası Aktörler ile İlişkiler (s. 301-336). Nobel Yayınları, Ankara.
- FERREIRA-PEREIRA, L. C. ve SMITH, M. (2021a). "Introducing the European Union's Strategic Partnerships: Global Diplomacy in a Contested World". L. C. Ferreira-Pereira ve M. Smith, (Der.), *The European Union's Strategic Partnerships: Global Diplomacy in a Contested World* (s. 1-17). Palgrave Macmillan Press, Cham.
- FERREIRA-PEREIRA, L. C. ve SMITH, M. (2021b). Strategic Partnerships in European Union External Action: Evolution and Analysis of a Developing Policy Instrument. L. C. Ferreira-Pereira ve M. Smith, (der.), *The European*

- Union's Strategic Partnerships: Global Diplomacy in a Contested World* içinde (s. 27-47). Palgrave Macmillan Press, Cham.
- FERREIRA-PEREIRA, L. C. ve VIEIRA, A. V. G. (2016). "Introduction: The European Union's Strategic Partnerships: Conceptual Approaches, Debates and Experiences". *Cambridge Review of International Affairs*, 29(1): 3–17. <https://doi.org/10.1080/09557571.2015.1130341>
- GARDINI, G. L. (2021). "The European Union in Latin America A 'Neighbour' of Values". Gian Luca Gardini (Der.), *External Powers in Latin America: Geopolitics between Neo-Extractivism and South-South Cooperation* (s. 29-43). Routledge Press, New York.
- GREVI, G. (2013). "The EU Strategic Partnerships: Process and Purposes". M. Telò ve F. Ponjaert (Der.), *The EU's Foreign Policy: What Kind of Power and Diplomatic Action?* (s. 159-174). Ashgate Publishing, Aldershot.
- GSC (General Secretariat of the Council) (2021a). EU-Latin America & Caribbean Leaders' Meeting: Joining Forces for a Sustainable post-COVID Recovery-Press Release by Presidents Michel and von der Leyen, 2 December. Erişim: 25 Temmuz 2022, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/12/02/eu-latin-america-caribbean-leaders-meeting-joining-forces-for-a-sustainable-post-covid-recovery/>
- GSC (General Secretariat of the Council) (2021b). EU-Latin America and Caribbean Leaders' Meeting via Video Conference, 2 December. Erişim: 25 Temmuz 2022, <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2021/12/02/>
- GÜNAR, A. (2019). "Avrupa Birliği'nde Stratejik Ortaklık Kavramı: AB-Japonya Stratejik Ortaklık Anlaşması". *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi*, 2(1): 34-49. Erişim: 25 Temmuz 2022, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/678528>
- HARDACRE, A. (2010). *The Rise and Fall of Interregionalism in EU External Relations*. Republic of Letters, Dordrecht.
- HETTNE, B. (2005). "Beyond the 'New' Regionalism". *New Political Economy*, 10(4): 543-571. <http://dx.doi.org/10.1080/13563460500344484>
- HOLSLAG, J. (2011). "The Elusive Axis: Assessing the EU–China Strategic Partnership". *JCMS*, 49(2): 293–313. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.2010.02121.x>
- JARRÍN, M. T. (2018). "EU-CELAC, A Multiplayer Interregionalism: Redefining the Atlantic Area". G. L. Gardini, S. Koschut ve A. Falke (Der.), *Interregionalism and the Americas* (s. 37-54). Lexington Books, London.
- JEGER, E., CRUZ, D. D. ve LUCIANO, B. T. (Der.) (2022). *Multilateralism and Regionalism in Challenging Times: Relations between Europe and Latin America and the Caribbean*. EU-LAC Foundation, Hamburg. Erişim: 25 Temmuz 2022, <https://eulacfoundation.org/sites/default/files/2022-04/eu-lac-Multilateralismo-regionalismo-EN-2.pdf>
- JOINT COMMUNIQUÉ (2020). Joint Communiqué: EU27 - Latin America and Caribbean Informal Ministerial Meeting. Erişim: 25 Temmuz 2022, https://www.eeas.europa.eu/eeas/joint-communiqu%C3%A9-eu27-latin-america-and-caribbean-informal-ministerial-meeting_en
- KATITAŞ, G. (2019). "Latin Amerika'da Örtüşen Bölgeselcilik". *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 14(52): 255-293. Erişim: 25 Temmuz 2022, <https://doi.org/10.14783/maruoneri.594954>
- KAY, S. (2000). "What is a Strategic Partnership?" *Problems of Post-Communism*, 47(3): 15-24. <http://dx.doi.org/10.1080/10758216.2000.11655882>
- KENNEDY, D. ve BEATON, B. (2016). "Two Steps Forward? Assessing Latin American Regionalism Through CELAC". *Latin American Policy*, 7(1): 52–79. <https://doi.org/10.1111/lamp.12090>
- KILIÇ, S. T. (2020). *Avrupa Birliği Japonya Stratejik Ortaklık Anlaşmasının Rasyonel ve Normatif Temelleri*. *Ankara AVRUPA Çalışmaları Dergisi*, 19(2): 439-466. <https://doi.org/10.32450/aacd.886933>
- LOGO AGÊNCIA BRASIL (2020), *Brazil Quits Community Latin American and Caribbean States*, January 17. Erişim: 25 Temmuz 2022, <https://agenciabrasil.ebc.com.br/en/politica/noticia/2020-01/brazil-quits-community-latin-american-and-caribbean-states>
- MALAMUD, A. (2013). "Overlapping Regionalism, No Integration: Conceptual Issues and the Latin American Experiences". *EUI Working Paper RSCAS*, 20: 1-12. Erişim: 25 Temmuz 2022, https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/26336/RSCAS_2013_20.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- MALAMUD, A. ve GARDINI, G. L. (2012). "Has Regionalism Peaked? The Latin American Quagmire and its Lessons". *The International Spectator: Italian Journal of International Affairs*, 47(1): 116-133. <http://dx.doi.org/10.1080/03932729.2012.655013>

İki Bölge Stratejik Ortaklık: Avrupa Birliği-Latin Amerika Stratejik Ortaklığı Üzerine Bir Değerlendirme

- MEHMETCİK, H. (2019). “Bölgeselcilik Çalışmalarında Bölgeler Arası ve Bölgeler Ötesi İlişkiler: Avrupa Birliği ve Afrika Birliği İlişkileri Örneği”. *Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi*, 7(Özel Sayı): 72-84. <https://doi.org/10.14782/ipsus.594454>
- MICHALSKI, A. ve PAN, Z. (2017). *Unlikely Partners? China, the European Union and the Forging of a Strategic Partnership*. Palgrave MacMillan Press, Singapore.
- MONTOUTE, A., KNIGHT, A., MARTÍNEZ, J. L., MOHAMMED, D. ve SEERATTAN, D. (2017). *The Caribbean in the European Union-Community of Latin American and Caribbean States Partnership*. EU-LAC Foundation, Hamburg. Erişim: 25 Temmuz 2022, https://eulacfoundation.org/en/system/files/caribbean_study_en.pdf
- MORI, A. (2018). “Towards the Completion of a Stronger Bi-Regional Partnership?” A. Mori (Der.), *EU and Latin America: A Stronger Partnership?* (s. 13-28). Ledizioni Ledi Publishing, Milano.
- MÜLLER, G. G., WOUTERS, J., DEFRAIGNE, J.-C., SANTANDER, S. ve RAUBE, K. (2017). *The EU-Latin American Strategic Partnership: State of Play and Ways Forward*. Brussels: European Parliament, Directorate-General for External Policies of the Union, Erişim: 25 Temmuz 2022, https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578028/EXPO_STU%282017%29578028_EN.pdf
- ÖNAL, B. (2017). “Latin Amerika Bölgesi’ndeki Ekonomik Entegrasyon Modelleri”. İsmail Ermağan (Der.), *Dünya Siyasetinde Latin Amerika* (s. 20-42). Nobel Yayınları, Ankara.
- OVALI, A. Ş. (2019). “Stratejik Ortaklık, Kriz ve Restorasyon: Türk-Amerikan İlişkilerinin Yörüngesine Kavramsal Bir Çerçevden Bakmak”. *International Journal of Social Inquiry*, 12(1): 155-190. Erişim: 25 Temmuz 2022, <https://dergipark.org.tr/en/pub/ijsi/issue/46304/582067>
- ÖZDAŞLI, E. ve KODAMAN, T. (2016). *Stratejik Ortaklık Kavramı Bağlamında İsrail Azerbaycan İlişkileri*. Orion Kitapevi, Ankara.
- PAŁLASZ, U. (2015). “Strategic Partnerships in the EU’s Foreign Policy Approach: Challenges and Opportunities”. D. Marcus ve M. Sangsari (Der.), *Workshop: Strategic Partnership as an Instrument of EU Foreign Policy* (s. 4-8). November. Erişim: 25 Temmuz 2022, <https://www.egmontinstitute.be/content/uploads/2015/12/Strategic-Partnership-Workshop-Report-final.pdf?type=pdf>,
- POLITICAL DECLARATION (2015). Erişim: 25 Temmuz 2022, <https://www.consilium.europa.eu/media/23749/eu-celac-political-declaration.pdf>
- RENARD, T. (2011). “The Treachery of Strategies: A Call for True EU Strategic Partnerships”. *Egmont Paper*, 45. Erişim: 25 Temmuz 2022, <https://aei.pitt.edu/32321/1/ep45.pdf>
- RENARD, T. (2012). “The EU Strategic Partnerships Review: Ten Guiding Principles”. *ESPO Policy Brief*, 2. Erişim: 25 Temmuz 2022, https://www.files.ethz.ch/isn/143356/PB2_EU_Strategic_Partnerships_Review.pdf
- SANTIAGO DECLARATION (2013). Erişim: 25 Temmuz 2022, https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/124264/ST_5747_2013_INIT_EN.pdf
- SELLESLAGHS, J. (2019). “The EU and Latin America: The Changing Nature of EU-Latin America Interregional Relations”. R. A. Wessel ve J. Odermatt (der.), *Research Handbook on the EU and International Organizations* (s. 609-626). Edward Elgar Publishing, Gloucestershire.
- SELLESLAGHS, J., Ruiz, J. B. ve de Lombaerde, P. (2020). “Regionalism in Latin America: Eclectic, Multi-faceted and Multi-layered”. M. O. Hosli ve J. Selleslaghs (Der.), *The Changing Global Order: Challenges and Prospects* (s. 223-245). Springer Publishing, The Hague.
- SÜMER, G. (2010). “Stratejik İşbirliği ve Stratejik Ortaklık Kavramlarına Karşılaştırmalı Bir Bakış”. *Ege Akademik Bakış*, 10(1): 671-698. Erişim: 25 Temmuz 2022, <https://dergipark.org.tr/pub/eab/issue/39877/473223>
- SUNDBERG, J. (2009). “Latin America”. D. Gregory, R. Johnston, G. Pratt, M. J. Watts ve S. Whatmore (Der.), *The Dictionary of Human Geography* 5. B. (s. 412-414). Blackwell Publishing, Singapore.
- TAYAR, V. M. (2020). “The EU and Latin America: Results and Prospects of Interregional Cooperation”. Wolfgang Haider and Isabel Clemente Batalla (Der.), *Revisiting Bi-Regional Relations: The EU-Latin American Dialogue and Diversification of Interregional Cooperation* (s. 45-56). EU-LAC Foundation. Erişim: 25 Temmuz 2022, <https://www.zsi.at/object/publication/5608/attach/web-version-revisiting-relations-eu-lac-dialogue.pdf#page=51>
- TVEVAD, J. (2020). “The EU and Latin America and the Caribbean: Towards a Stronger Partnership?” *Policy Department for External Relations*, PE 639.314 – January. Erişim: 25 Temmuz 2022, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2020/639314/EXPO_IDA\(2020\)639314_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2020/639314/EXPO_IDA(2020)639314_EN.pdf)